

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของชาวบ้านในโครงการชุมชนรักป่า ตำบลแม่นาจร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ สามารถแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม และจิตวิทยา
2. ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน
3. ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติในการอนุรักษ์ป่าชุมชน
4. ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ชาวบ้านที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือหัวหน้าครัวเรือนของหมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการชุมชนรักป่า ตำบลแม่นาจร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 162 คน การรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

1) ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคมและจิตวิทยา

- เพศ ร้อยละ 99.5 เป็นเพศชาย และร้อยละ 2.5 เป็นเพศหญิง
- อายุเฉลี่ย 43 ปี โดยมีอายุสูงสุด 81 ปี และต่ำสุด 18 ปี
- สถานภาพทางครอบครัว ร้อยละ 99.4 แต่งงานแล้ว และร้อยละ 0.6 เป็นหม้าย
- ระดับการศึกษา ร้อยละ 50 ไม่ได้รับการศึกษา ร้อยละ 23.5 จบการศึกษาชั้น ป.6 หรือเทียบเท่า ร้อยละ 14.2 จบการศึกษาชั้น ป.4 หรือเทียบเท่า ร้อยละ 7.4 จบการศึกษาชั้น ม.3 ร้อยละ 3.1 ได้รับการศึกษาต่ำกว่าชั้น ป.4 และร้อยละ 1.9 จบการศึกษาสูงกว่าชั้น ม.3 ขึ้นไป
- ศาสนา ร้อยละ 93.2 นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 6.8 นับถือศาสนาพุทธ

- ตำแหน่งทางสังคม ร้อยละ 46.3 ไม่มีตำแหน่งทางสังคม ร้อยละ 44.4 เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ร้อยละ 6.2 มีตำแหน่งทางสังคมอื่นๆ เช่น อาสาสมัครสมัครสาธารณะสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และร้อยละ 3.1 มีตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน
- สภาพการถือครองที่ดินเฉลี่ย 13 ไร่ โดยที่ดินสูงสุดมี 70 ไร่ และต่ำสุด 2 ไร่
- อาชีพหลัก ร้อยละ 93.8 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 5.6 รับจ้างทั่วไป และอีกร้อยละ 0.6 รับราชการ
- รายได้เฉลี่ยต่อปี 13,630 บาท โดยมีรายได้สูงสุด 290,000 บาท และต่ำสุด 1,000 บาท
- การได้รับข้อมูลข่าวสาร ร้อยละ 98.1 ได้รับข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ร้อยละ 46.9 ได้จากวิทยุกระจายเสียง ร้อยละ 31.5 ได้จากเอกสาร แผ่นพับ หนังสือ ร้อยละ 23.5 ได้จากโทรทัศน์ และอีกร้อยละ 14.8 ได้จากแหล่งอื่นๆ เช่น ผู้นำหมู่บ้าน เป็นต้น
- การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ทั้งหมดร้อยละ 100.0 ตอบตรงกันว่าได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน
- ประโยชน์ของป่าชุมชนที่ได้รับ ร้อยละ 95.1 ได้รับผลผลิตจากไม้และของป่า ร้อยละ 62.3 ได้ใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ และร้อยละ 40.7 ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ
- ความจำเป็นในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ทั้งหมดร้อยละ 100.0 ตอบตรงกันว่ามี ความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการอนุรักษ์ป่าชุมชนไว้
- การเข้าร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ร้อยละ 71.6 ได้เข้าร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนทุกครั้ง และร้อยละ 28.4 ได้เข้าร่วมเป็นบางครั้ง
- ความเห็นเรื่องความร่วมมือกันหลายในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ร้อยละ 98.1 เห็นด้วยที่ต้องมีการร่วมมือกันหลายฝ่ายในการอนุรักษ์ป่าชุมชนทั้งจากชาวบ้านและ รัฐบาล ร้อยละ 1.9 เห็นว่า หากชาวบ้านเข้มแข็งและร่วมมือกันอย่างจริงจังแล้วก็สามารถที่จะดูแลป่าชุมชนด้วยตนเองได้

2) ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

จากการศึกษาโดยภาพรวมแล้วพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในทุกๆกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นการประชุมพิจารณาถึงปัญหาการดูแลสภาพป่าไม้ การแสดงความคิดเห็นถึงปัญหาด้านป่าไม้ที่ถูกทำลาย การกำหนดพื้นที่ป่าชุมชน การออกกฎระเบียบการใช้ป่าชุมชน การกำหนดบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ การบำรุงรักษาป่าชุมชน การร่วมปลูกป่า การทำแนวกันไฟ การทำแนวเขตป่าชุมชน การดูแลรักษาป่า และเครื่องหมาย การจัดตั้งกลุ่มเพื่อจัดสรรผลประโยชน์ การประชุมกลุ่มเพื่อจัดสรรผลประโยชน์ การได้รับผลประโยชน์จากโครงการ การติดตามและควบคุมการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน การพิจารณาถึงปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการ การพิจารณาถึงผลดี ผลเสีย ของการอนุรักษ์ป่าชุมชน แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเป็นอย่างดี

ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในโครงการชุมชนรักป่านี้นั้นจะแตกต่างกับฉลาดชาย (2528 : 91 – 92) ที่กล่าวว่า ยิ่งอัตราส่วนของประชากรที่อยู่ในภาวะยากจนมีสูงเท่าไร ก็ยิ่งจะหายุทธวิธีในการพัฒนาที่จำเป็นต่อการมีส่วนร่วมที่แท้จริงมีความยากลำบากยิ่งขึ้น และ ในกลุ่มคนที่เสียเปรียบ เช่น ชาวนา ถ้าเขาไม่มีปัจจัยการผลิตอยู่เลย การรวมตัวของพวกเขาเพื่อมีส่วนร่วมในการพัฒนาจึงจะเป็นไปได้น้อยมาก

ข้อแตกต่างดังกล่าว ได้แก่ ประชากรส่วนใหญ่ที่ศึกษานั้นอยู่ในภาวะที่ค่อนข้างยากจน และปัจจัยในการผลิตเบื้องต้นก็ยังมีขาดแคลนอยู่มาก แต่พวกเขาก็ยังมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนอยู่ในเกณฑ์ที่มาก ซึ่งนั่นอาจเป็นเพราะว่า ชาวบ้านยังมีความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาป่าอยู่ ทั้งด้านผลผลิตจากไม้ แหล่งน้ำและการหาอาหาร ดังนั้นพวกเขาจึงเต็มใจที่จะร่วมกันดูแลรักษาป่าชุมชนของพวกเขาไว้เป็นอย่างดี

3) ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

จากการศึกษาโดยภาพรวมแล้ว พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีมากต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

- ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเพิ่มปริมาณได้เองจึงควรตัดและใช้ประโยชน์ได้อย่างเสรี ไม่เห็นด้วย

- ป่าไม้รอบๆ หมู่บ้านลดลงมากจึงควรมีการอนุรักษ์ไว้ เห็นด้วย
- ป่าไม้เป็นแหล่งให้ความอุดมสมบูรณ์แก่ดิน น้ำ และสิ่งมีชีวิต เห็นด้วย
- ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการระดับหมู่บ้านขึ้นเพื่อดูแลพื้นที่ป่าไม้รอบๆ หมู่บ้าน เห็นด้วย
- การอนุรักษ์ให้ได้ผลดีนั้นจำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกคนในท้องถิ่นเองและจากรัฐบาลด้วย เห็นด้วย
- การให้ความร่วมมือในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนทำให้เสียเวลาทำมาหากิน ไม่เห็นด้วย
- ป่าไม้เป็นประโยชน์ต่อทุกคนไม่ว่าอยู่ในเมืองหรืออยู่ในชนบท เห็นด้วย
- ป่าชุมชนมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวันเป็นอย่างมาก เห็นด้วย
- การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำบริเวณหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านไม่มีความสำคัญเท่าไรนัก ไม่เห็นด้วย
- ในฤดูแล้งไม่ควรทำแนวกันไฟในบริเวณป่าชุมชน ไม่เห็นด้วย
- การหยุดทำไร่เลื่อนลอยไม่เกิดผลดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ไม่เห็นด้วย
- ปัจจุบันประเทศไทยไม่ประสบผลในดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ไม่แน่ใจ
- ป่าชุมชนเป็นที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวบ้าน ไม่แน่ใจ
(สาเหตุอาจมาจากชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์)
- การให้ชาวบ้านมีหน้าที่ดูแลรักษาป่าเองไม่ช่วยให้การบุกรุกทำลายป่าลดลง ไม่เห็นด้วย
- ป่าชุมชนเป็นศูนย์กลางของการผลิตและดำรงชีวิต โดยมีชาวบ้านเป็นเจ้าของเป็นผู้จัดการ และเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ เห็นด้วย

4) ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

จากการศึกษาชาวบ้านกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่โดยภาพรวมแล้วพบว่า มีปัญหาและอุปสรรคเรียงตามลำดับปัญหามากที่สุดไปปัญหาน้อยที่สุด ดังนี้

- หมู่บ้านขาดเงินทุนในการทำกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน
- ชาวบ้านขาดการสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานของรัฐบาล

- ชาวแคลiforniาเจ้าหน้าที่ที่ให้ความสนับสนุนในเรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชน
- พื้นที่ป่าชุมชนมีมากดูแลรักษาไม่ทั่วถึง
- ชาวบ้านขาดผู้ประสานงานภายในชุมชน
- ชาวบ้านขาดความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชน
- ชาวบ้านไม่มีเวลาในการร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน
- ชาวบ้านไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้
- ชาวบ้านขาดความร่วมมือในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน
- ชาวบ้านไม่เห็นถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

2. อภิปรายผลการวิจัย

1) ด้านข้อมูลทั่วไป

จากผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่างที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นเพศชาย และมีอายุตั้งแต่ 18 – 81 ปี พบว่าชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไปมีจำนวนน้อยที่สุด เนื่องจากชาวบ้านที่มีอายุมากแล้วนั้นส่วนมากไม่สามารถ พุด อ่าน หรือเขียนภาษาไทย ดังนั้นการเก็บข้อมูลจึงต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์และให้ล่ามแปลให้ฟังอีกครั้งหนึ่งได้ ซึ่งสอดคล้องกับข้อระดับการศึกษาของชาวบ้านที่ส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือ

ในด้านระดับการศึกษา พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือ แต่ในเรื่องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนทุกคนเห็นตรงกันว่ามีควมจำเป็นมากและต้องช่วยกันดูแลรักษาไว้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าชาวบ้านใช้ความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมจากภายนอกด้วยตนเอง ทำให้สามารถเข้าร่วมในโครงการชุมชนรักป่าได้โดยไม่มีปัญหาแต่อย่างใด

ในด้านการนับถือศาสนา พบว่า ในสถานที่ที่ใช้ทำการวิจัยครั้งนี้จำนวน 6 หมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ซึ่งประกอบไปด้วย 5 หมู่บ้านคือ บ้านแม่ซา บ้านแม่ขอ บ้านแม่หอย บ้านสบขอ และบ้านสบแม่รวมเหนือ มีเพียงหมู่บ้านสบแม่รวมใต้หมู่บ้านเดียวเท่านั้นที่นับถือศาสนาพุทธ

ในด้านตำแหน่งทางสังคม พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีตำแหน่งทางสังคม รองลงมาจะมีตำแหน่งเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งจะมีหน้าที่หลักในด้านเกี่ยวกับการดูแลและรักษาป่าชุมชนของหมู่บ้าน อีกกลุ่มหนึ่งจะมีตำแหน่งทางสังคมอื่นๆ เช่น เป็นผู้นำศาสนา

ผู้ซึ่งเปรียบเสมือนศูนย์รวมชาวบ้าน หรือเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน(อสม.) ผู้ซึ่งมีหน้าที่ดูแลยามชาวบ้านเจ็บป่วย และตำแหน่งทางสังคมที่เป็นผู้ใหญ่บ้านหรือพ่อหลวง มีอยู่ 5 คนใน 6 หมู่บ้าน เนื่องจากบ้านสบแม่รวมเหนือและบ้านสบแม่รวมใต้เป็นพ่อหลวง คนเดียวกัน

ในด้านการถือครองที่ดิน พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีที่ดินน้อยกว่า 15 ไร่ โดยการถือครองที่ดินเฉลี่ยแล้วเท่ากับ 13 ไร่ แต่พื้นที่ส่วนมากจะเป็นที่ลาดชันเชิงเขา ทำให้ชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำการเพาะปลูกได้ผลผลิตไม่ตึงนักแค่พอกินเท่านั้นแต่ไม่พอขาย

ในด้านรายได้ พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีรายได้ 5,000 – 10,000 บาทต่อปี โดยมีรายได้เฉลี่ยต่อปีเท่ากับ 13,630 บาท ซึ่งต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนทั้งประเทศที่สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2540) รายงานว่ารายได้เฉลี่ยต่อปีของครัวเรือนทั่วประเทศเท่ากับ 88,970 บาท จากรายได้เฉลี่ยของชาวบ้านเมื่อคิดเป็นรายเดือนแล้วจะพบว่ามีรายได้เพียง 1,136 บาทต่อเดือนเท่านั้น ซึ่งเงินจำนวนนี้ไม่เพียงพอที่จะทำให้พวกเขามีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ บางคนเรียนดี ได้ทุนเรียนฟรีแล้ว แต่ไม่สามารถเดินทางไปมอบตัวในเมืองได้เนื่องจากไม่มีค่าโดยสารรถยนต์ ทำให้หมดโอกาสได้รับการศึกษาต่อ เป็นต้น

ในด้านการได้รับข้อมูลข่าวสาร พบว่า ชาวบ้านได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากเจ้าหน้าที่ป่าไม้มากที่สุด และ วิทยุกระจายเสียง , เอกสารต่างๆ แผ่นพับ หนังสือ , โทรทัศน์ , และแหล่งอื่นๆ ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า การได้รับข้อมูลข่าวสารเป็นปัจจัยสำคัญที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ทั้งนี้เพราะผู้มีความสนใจรับฟังข้อมูลข่าวสารจึงมีความตื่นตัวหมั่นหาความรู้อยู่เสมอจึงให้ความสำคัญต่อการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้านให้คงอยู่ตลอดไป

ในด้านการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน พบว่า ชาวบ้านทุกคนมีความคิดเห็นตรงกันว่า ได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์ในด้านผลผลิตจากไม้และการหาของป่า รองลงมาใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ และใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ตามลำดับ

ในด้านการเข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน พบว่า ชาวบ้านทุกคนมีความเห็นตรงกันว่าป่าชุมชนมีประโยชน์มากเนื่องจากเป็นแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร แหล่งไม้ใช้สอย และเป็นแหล่งชีวิต ชาวบ้านกล่าวว่า ไม่มีป่าพวกเขา ก็ไม่สามารถอยู่กันได้ ดังนั้นทุกครั้งที่มีการ

ประชุมในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนจึงไม่มีชาวบ้านคนไหนที่ไม่เคยเข้าร่วมเลย โดยส่วนใหญ่จะเข้าร่วมทุกครั้ง แต่ก็มียุบบ้างที่เข้าร่วมเป็นบางครั้ง อาจเพราะเวลาที่มีการประชุมตนเองติดงานอยู่ หรือไม่อยู่ในหมู่บ้านจึงทำให้ขาดการเข้าร่วมประชุมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนในครั้งนั้นไป เป็นต้น

ในด้านความร่วมมือการอนุรักษ์ป่าชุมชน พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นด้วยที่ต้องมีการร่วมมือกันทั้งชาวบ้านเองและจากรัฐบาล เนื่องจากในข้อจำกัดบางประการชาวบ้านทำฝ่ายเดียวไม่ได้ แต่ชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งกลับเห็นว่าหากชาวบ้านเข้มแข็งและร่วมมือกันอย่างจริงจังก็สามารถดูแลรักษาป่าชุมชนเองได้

2) ด้านการมีส่วนร่วม

ในด้านการมีส่วนร่วม พบว่า ในภาพรวมชาวบ้านมีส่วนร่วมในโครงการอนุรักษ์ป่าชุมชนในระดับมาก โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในชั้นการดำเนินงานกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนมากที่สุด เนื่องจากชาวบ้านเห็นความสำคัญของป่าว่าเป็นแหล่งต้นน้ำ แหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า และเป็นศูนย์กลางในการผลิตของหมู่บ้าน อีกทั้งจำเป็นที่จะต้องใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอยู่ทุกๆ วัน พวกเขาจึงรักและหวงแหนป่าชุมชนของหมู่บ้านไว้ พร้อมทั้งจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านขึ้นเพื่อดูแลรักษาป่าในด้านต่างๆ ร่วมกับชาวบ้าน เช่น ร่วมกันปลูกป่าทดแทนป่าที่ถูกทำลายหรือเสื่อมโทรมไป , ร่วมมือกันทำแนวกันไฟรอบบริเวณพื้นที่ป่าชุมชน , ร่วมมือกันในการทำแนวเขตป่าชุมชน และร่วมกันดูแลรักษาป่าและเครื่องหมายแสดงอาณาเขต เป็นต้น

ส่วนการมีส่วนร่วมในด้านอื่นๆ เรียงตามลำดับการมีส่วนร่วมมากไปการมีส่วนร่วมน้อยนั้น ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ พบว่า ชาวบ้านมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก เพราะอาจกล่าวได้ว่าป่าชุมชนเป็นของทุกคนในหมู่บ้าน ดังนั้นทุกคนมีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้ แต่ทั้งนี้การใช้ประโยชน์จะต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของหมู่บ้านด้วย เช่น ก่อนที่จะทำการตัดต้นไม้จะต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้านก่อน และถ้าตัดต้นไม้แล้ว 1 ต้น จะต้องปลูกคืน 10 ต้น หรือถ้าหากเข้าไปล่าสัตว์ในเขตอนุรักษ์จะต้องเสียเงินค่าปรับ 500 – 1,000 บาท เป็นต้น ซึ่งกฎระเบียบเหล่านี้อาจมีข้อแตกต่างกันได้ขึ้นอยู่กับแต่ละหมู่บ้านจะกำหนด

การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล พบว่า ชาวบ้านมีส่วนร่วมในระดับมาก แต่จะเป็นไปในลักษณะทางอ้อม นั่นคือ การช่วยกันสอดส่องดูแลความเป็นไปของโครงการ

มากกว่า แต่ในบางครั้งในการประชุมกลุ่มชาวบ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านก็จะมีการหยิบยกเอาประเด็นปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการมาร่วมพิจารณาด้วย

การมีส่วนร่วมในการวางแผนแก้ไขปัญหา พบว่า ชาวบ้านมีส่วนร่วมในระดับมาก เนื่องจาก ชาวบ้านเท่านั้นที่รู้ปัญหาของตนเองได้ดีที่สุด ดังนั้นการมีส่วนร่วมในการวางแผนแก้ไขปัญหานั้นจะเป็นประโยชน์มาก เพราะถ้าหากมีการดำเนินการแก้ปัญหาที่ถูกต้องแล้ว ก็จะเป็นผลดีต่อชุมชนหรือต่อหมู่บ้านของตนเอง

การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา พบว่า ชาวบ้านมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง เมื่อเรามองดูจากระดับทัศนคติของชาวบ้านแล้ว กลับพบว่า พวกเขามีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน การที่พวกเขามีส่วนร่วมในระดับปานกลางในเรื่องการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาอาจมีสาเหตุมาจากลักษณะโครงสร้างทางสังคมและค่านิยมของชาวชนบทที่มักจะแสดงการยอมรับและไม่ได้ตอบมากกว่าการที่จะเป็นคนกล้ากระตุนและกล้ากระทำ ชาวบ้านยังมีความยึดมั่นในค่านิยม เกรงกลัวผู้มีอำนาจ นับถือระบบอาวุโส มีความเกรงใจและมีความอาย ดังนั้นผู้ที่มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหามากที่สุดจึงได้แก่ ประธานกลุ่มอนุรักษ์ (พ่อหลวง) และเหล่าคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์เสียมากกว่า ซึ่งข้อจำกัดเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้านทั่วไป ทำให้ค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในขั้นนี้น้อยกว่าในขั้นอื่นๆ

ดังที่กล่าวมานั้นระดับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านจะสอดคล้องกับคูสิติ (2535 : 215) ที่กล่าวว่า เมื่อประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการดำเนินงานป่าไม้ชุมชนแล้ว โอกาสที่ประชาชนจะมีส่วนร่วมมากหรือน้อยลงและจะใช้ระยะเวลาในการมีส่วนร่วมยาวนานเพียงใดนั้น สิ่งที่จะต้องดูอย่างหนึ่งก็คือผลประโยชน์หรือผลตอบแทนที่ประชาชนได้รับจากชุมชนนั้น ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ถ้าพวกเขาได้รับผลประโยชน์จากการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างเป็นธรรมพวกเขาก็จะเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนต่อไปนั่นเอง

3) ด้านทัศนคติ

ในด้านทัศนคติ พบว่า ชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน แต่มีอุปสรรคประเด็นที่ชาวบ้านตอบไม่แน่ใจ คือ ประเทศไทยไม่ประสบผลในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อาจเป็นเพราะสื่อที่จะทำให้ชาวบ้านได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในภาพ

รวมระดับประเทศยังมีอยู่น้อยโดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ และ อีกประเด็นหนึ่ง คือ ป่าชุมชนเป็นที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวบ้าน อาจเป็นเพราะ ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ที่ทำการศึกษา นับถือศาสนาคริสต์ โดยมีอยู่ทั้งหมด 5 หมู่บ้าน จะมีเพียงหมู่บ้านเดียวเท่านั้นที่นับถือศาสนาพุทธ คือ หมู่บ้านสบแม่รวมได้ ดังนั้นการที่พวกเขาจะเข้าไปประกอบพิธีกรรมความเชื่อในป่าชุมชนจึงมีน้อยมากหรือแทบไม่มีเลยไม่มีเลย ชาวบ้านกล่าวว่า ไม่จำเป็นต้องมีการบวชต้นไม้เพื่อรักษาป่า พวกเขารู้แต่เพียงว่า ป่าคือชีวิต คือที่ให้ทุกอย่าง ไม่มีป่าพวกเขาก็อยู่ไม่ได้ ดังนั้น พวกเขาจึงเต็มใจที่จะดูแลรักษาและอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้านให้คงอยู่ตลอดไป ด้วยเหตุนี้เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยรวมแล้ว จึงพบว่า ชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับสมเกียรติ (2540 : 60) ที่กล่าวว่า ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าชาวเขาเผ่าม้งที่เห็นว่าป่าไม้ตัดเท่าไรก็ไม่วันหมด แต่ชาวกะเหรี่ยงกลับมีความคิดว่าป่าไม้ที่ถูกทำลายแล้วถ้าไม่มีการปลูกทดแทนต่อไปอีกไม่นานคงไม่มีป่าไม้ให้เห็นอย่างแน่นอน

4) ด้านปัญหาและอุปสรรค

ในด้านที่เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค พบว่า ชาวบ้านมีประเด็นที่ชาวบ้านเห็นว่าเป็นปัญหาและอุปสรรคมากอยู่สองประเด็นคือ การที่หมู่บ้านขาดเงินทุนในการทำกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน และ การขาดการสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานของรัฐบาล ชาวบ้านกล่าวว่า รัฐบาลให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษาป่าแต่กลับให้การสนับสนุนด้านเงินทุนในการอนุรักษ์ป่าน้อยมาก ส่วนมากจะให้การสนับสนุนในเรื่องอื่นๆ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้และอุปกรณ์ต่างๆ ต้นกล้าไม้ และให้ความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์ป่า เป็นต้น สำหรับทางหมู่บ้านเองก็มีเงินทุนไม่เพียงพอ ชาวบ้านเองอยากที่จะจัดตั้งกองทุนเพื่อการดูแลรักษาป่าขึ้นสำหรับใช้ในกิจกรรมการดูแลรักษาป่า เช่น ซื้อและซ่อมแซมอุปกรณ์ดับไฟป่าที่ชำรุด ซื้ออาหารไว้ให้ยามที่ต้องเข้าไปดับไฟในป่า หรืออาจจะให้เป็นค่าแรงที่ขาดไปจากการทำอาชีพหลักเมื่อต้องเข้าไปดับไฟป่าเป็นระยะเวลาหลายๆ เป็นต้น

ส่วนประเด็นที่ชาวบ้านเห็นว่าเป็นปัญหาในระดับปานกลางก็มีอยู่สองประเด็นเช่นกัน คือ การขาดแคลนเจ้าหน้าที่ที่ให้ความสนับสนุนในเรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชน ซึ่งชาวบ้านส่วนหนึ่งเห็นว่าเจ้าหน้าที่ยังมีน้อยเกิน ไม่เพียงพอที่จะร่วมมือกับชาวบ้านในการดูแลรักษาป่าในบางเรื่องที่ชาวบ้านไม่สามารถจัดการได้เอง ส่วนชาวบ้านบางคน กลับกล่าวว่าถึงมีเจ้าหน้าที่

น้อยก็ไม่ใช่ไรแต่ขอให้จริงใจในการดูแลรักษาป่าร่วมกับชาวบ้าน ไม่ใช่เป็นเจ้าหน้าที่ดูแลรักษาป่าแต่กลับทำลายป่าเสียเอง ซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องกับสมเพ็ชร (2535 : 364) ที่กล่าวว่า บทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมด้านป่าไม้มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของโครงการป่าไม้ชุมชน เจ้าหน้าที่ที่มีความสามารถจะช่วยให้โครงการประสบผลสำเร็จสูง และช่วยบรรเทาความล้มเหลวของโครงการได้

อีกประเด็นคือ พื้นที่ป่าชุมชนมีมากดูแลรักษาไม่ทั่วถึง ชาวบ้านบางส่วนกล่าวว่า ในบางครั้งโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูร้อนที่เกิดไฟป่าบ่อยๆ เนื่องจากพื้นที่ป่ามีมากชาวบ้านก็บ้างที่ทำการดับไฟป่าได้ไม่ทันการณ์ ไฟลุกลามทำให้พื้นที่ป่าไม้เสียหายไปเป็นจำนวนมาก

ส่วนประเด็นปัญหาอื่นที่ชาวบ้านเห็นว่าเป็นเพียงแค่ปัญหาเล็กน้อยเท่านั้น เพราะในประเด็นเหล่านี้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะปฏิบัติตามและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีอยู่แล้ว

3. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาสามารถให้ข้อเสนอแนะที่ควรปรับปรุง แก้ไข และควรให้การสนับสนุนในสิ่งต่อไปนี้

1. การสร้างจิตสำนึกให้เกิดความรักและหวงแหนป่าไม้ ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าเพียงว่าเป็นการสร้างจิตสำนึกแค่เพียงแต่ชาวเขาเท่านั้น แต่ควรที่จะสร้างจิตสำนึกให้คนทั้งประเทศรักและหวงแหนป่าไม้ด้วย รัฐบาลประกาศว่าจะอนุรักษ์ป่าไม้ แต่จะให้ชาวเขามาอนุรักษ์อยู่ฝ่ายเดียวไม่ได้ เพราะถ้าหากชาวพื้นราบหรือชาวเมืองไม่มีจิตสำนึกและคิดจะทำลายแล้ว พวกชาวเขาเองก็คงยากที่จะอนุรักษ์อยู่ได้ เนื่องจากมีข้อจำกัดในทุกๆ ด้าน เช่น ด้านเงินทุน หรือด้านเทคโนโลยีต่างๆ เป็นต้น

การสร้างจิตสำนึกให้รู้ว่าคุณอยู่กับป่าได้ก็เป็นสิ่งสำคัญเพราะถ้าหากพวกเขาสามารถให้ประโยชน์จากป่ารอบๆ หมู่บ้านได้ พวกเขา ก็จะเต็มใจที่จะดูแลรักษาป่านั้นต่อไป ในทางกลับกันหากมีป่าที่อยู่ในบริเวณรอบๆ หมู่บ้านของพวกเขาที่พวกเขาดูแลรักษาไว้แต่กลับไม่สามารถที่จะใช้ประโยชน์จากป่านั้นได้เพราะผิดกฎหมาย พวกเขาก็ไม่อยากจะรักษาป่าไว้ เพราะการรักษาป่าไว้มีความหมายเพียงแค่ให้คนภายนอกมาตัดได้อย่างเสรี และ

ถูกต้องเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องเร่งสร้างจิตสำนึกให้ทุกคนตระหนักถึงคุณค่าประโยชน์และของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้ป่าไม้ของประเทศคงอยู่ต่อไป

2. ด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ได้แก่ การจัดบริการเพื่อให้ชาวสารความรู้ในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เช่น การเข้ามาให้ความรู้ในเรื่องใหม่ ๆ ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง การจัดบอร์ดความรู้ การประชุมกลุ่มหมู่บ้านที่ร่วมในโครงการ หรือการกระจายเสียงตามสายภายในหมู่บ้าน เหล่านี้ คิดว่ายังมีอยู่น้อยเกินไป การดำเนินการให้ชาวสารความรู้เป็นเรื่องสำคัญ ดังนั้นจึงต้องมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

แนวทางหนึ่งที่ผู้วิจัยอยากเสนอแนะคือ การให้แต่ละหมู่บ้านจัดตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อรับผิดชอบโดยตรงและดำเนินการประชาสัมพันธ์ในทุกรูปแบบแก่ชาวบ้านอย่างทันสมัยและสม่ำเสมอ โดยควบคู่ไปกับการให้ความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องในเรื่องการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรป่าไม้ให้แก่ชาวบ้านด้วย

3. ในเรื่องการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา จากผลการวิจัยจะเห็นว่าชาวบ้านมีส่วนร่วมมากในทุกๆ ขั้นตอน แต่ในขั้นการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหานั้นชาวบ้านมีส่วนร่วมในระดับปานกลางเท่านั้น ดังนั้น จึงควรมีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมา โดยเฉพาะเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชาวบ้านในเรื่องวิธีการประชุมที่ถูกต้อง และควรที่จะฝึกให้ชาวบ้านมีความกล้าที่จะคิด กล้าทำ และกล้าแสดงความคิดเห็นออกมา โดยเฉพาะชาวบ้านที่ไม่ได้มีตำแหน่งใดๆ ทางสังคม เนื่องจากคนในพื้นที่ที่นั่นที่รู้ปัญหาของตนเองได้ดีที่สุด และการระดมความคิดจากหลายๆ ฝ่ายอาจทำให้ได้ข้อสรุปที่ดีและมีประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ก็เป็นได้

4. ในด้านเจ้าหน้าที่ จากการที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกับชาวบ้านพบว่า เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ให้ความรู้และคอยช่วยเหลือเป็นอย่างดี แต่ก็มีบ้างที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้บางคนซึ่งเป็นส่วนน้อยใช้อำนาจที่มีอยู่ในทางที่ผิด เช่น ลักลอบตัดไม้ขาย หรือเมื่อยึดไม้ของกลางได้ก็จะนำไปขายเอง เมื่อชาวบ้านตั้งขึ้นก็มีการข่มขู่ บางครั้งก็ทำให้ชาวบ้านหมดกำลังใจในการอนุรักษ์ป่าได้เหมือนกัน ปัญหาต่างๆ เหล่านี้จำเป็นอย่างยิ่งที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ในระดับสูงควรเข้ามาสอดส่องดูแลความประพฤติของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในพื้นที่ และควรสอบถามความคิดเห็นจากชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ด้วย เพื่อที่จะได้รู้ข้อมูลที่แท้จริงอันจะทำให้เกิดประโยชน์ในการที่จะหาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาต่อไป

5. ในด้านการเกษตร จากการสำรวจพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม แต่ผลผลิตที่ชาวบ้านผลิตได้นั้นแค่พอกินพอใช้เท่านั้นไม่เหลือพอที่จะขาย ทำให้รายได้เฉลี่ยต่อปีของชาวบ้านน้อยมาก รัฐบาลควรเร่งช่วยเหลือในด้านนี้แก่ชาวบ้านด้วย เช่น การส่งเจ้าหน้าที่เกษตรออกมาให้ความรู้ในและสาธิตเรื่องต่างๆ เช่น วิธีการบำรุงรักษาคุณภาพของดิน วิธีปลูก พืชที่เหมาะสมกับพื้นที่ การใช้ปุ๋ยและยาที่ถูกต้อง เหล่านี้จะทำให้ผลผลิตดีขึ้น และมีรายได้เพิ่มมากขึ้น เมื่อคุณภาพชีวิตของพวกเขาดีขึ้นเขาก็จะไม่ต้องลักลอบตัดไม้ขายอีก และยังคงช่วยกันดูแลรักษาป่าไม้ไว้ด้วย

6. ในด้านเงินทุน พบว่าเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดของทุกๆ หมู่บ้าน เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินการสามารถดำเนินการไปได้ด้วยดีรัฐบาลควรจัดหางบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเครื่องมือที่จำเป็นในการปลูก ดูแลรักษาป่าควรมีให้ชาวบ้านอย่างเพียงพอ เช่น จอบ เสียม อุปกรณ์ดับไฟป่า เป็นต้น ชาวบ้านเองกล่าวว่ายากจะจัดตั้งกองทุนเพื่อการอนุรักษ์ป่าประจำหมู่บ้านขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในกิจกรรมต่างๆ เช่น เป็นค่าซ่อมแซมอุปกรณ์ที่ชำรุด เป็นค่าอาหารสำหรับชาวบ้านที่ช่วยกันดับไฟป่า หรือบางครั้งหากต้องใช้เวลาหลายวันในการร่วมดับไฟป่าอาจให้เป็นค่าแรงชดเชยกับรายได้ที่ต้องเสียไปได้อีกด้วย ซึ่งเหล่านี้จะทำให้ชาวบ้านมีกำลังใจในการที่จะร่วมมือกันทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนต่อไป

4. ข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาเฉพาะการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของชาวบ้านในโครงการชุมชนรักป่า ตำบลแม่ณาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เท่านั้น ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาทั้งหมดเป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปควรจะศึกษาจากชาวเขาเผ่าอื่นๆ บ้าง เพื่อเปรียบเทียบดูว่าจะเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

2. ควรมีการศึกษาความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องของกับโครงการชุมชนรักป่า เพื่อที่จะได้ทราบถึงทัศนคติ และแนวคิดของเจ้าหน้าที่ และข้อดีข้อเสียของโครงการ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาโครงการต่อไปในอนาคต

3. ควรมีการศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการที่จะนำโครงการชุมชนรักป่าไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆ เพื่อเปรียบเทียบดูว่าจะเหมือนหรือแตกต่างกับพื้นที่ที่ทำการวิจัยอย่างไร